

A VIGILIA NEGYVEN ÉVE

AZ ELSŐ ÉVTIZED

Történelemmé a múlt eseményei akkor válnak, ha visszatekintve tudatosan reflektálunk rájuk és értelmezzük, vagy legalább értelmezni igyekszünk őket. Előnye ennek a visszatekintő reflexiónak, hogy valóságosabb és tárgyilagosabb képet ad az eseményekről. Aki a hegyek között jár, sosem tudja úgy összemérni őket, mint akkor, amikor már eltávolodott tőlük és a távolból nézve kirajzolódtak helyes arányai. Hátránya és veszélye viszont, hogy a reflexió és az értelmezés akarva, nem akarva valamilyen szempontból történik, és ha ez a szempont túlzottan önkényes, a vizsgált eseményekhez nem illő, akkor torz eredményekre vezethet. Mégsem kerülhetjük el ezt a tudatos reflexiót, egyéni életünkben éppoly kevésbé, mint közösségek vagy intézmények életében, hiszen az egyes ember éppen úgy, mint a kisebb vagy nagyobb intézményesült közösség, saját múltjának terméke és ezt a múltat, akár büszke rá, akár bírálandónak érzi esetleg, mindenképpen vállalnia kell.

Negyvenedik évfolyamába lépett az idén a Vigilia. 1935 februárjában Gyertyaszentelő unnepeére jelent meg a Vigilia első kötete. Ebben a négy évtized előtti, 190 lapos kiadványban lapozgatva már pusztán a külső kiállítást tekintve is az az érzésünk, méltán büszkélkedtek a kötet szerkesztői és kiadói azzal, hogy a valaha volt legszebb folyóiratot indították el útjára. Negyven év után is hófehér papírja, bőkezű, elegáns és a mai ízlés szerint is modern nyomdatechnikai kiállítása szinte anakronisztikusnak hat, ha arra a mai lexikális adatra gondolunk, hogy a harmincas évek súlyos gazdasági válsága után éppen az 1935-ös év volt az első, amelyben a magyar nemzeti termelés nagy keservesen ismét végre elérte az 1929-es színvonalat. Tartalmilag ez az első kötet (a Vigilia az első években negyedévenként jelent meg egy-egy ilyen vastok, önállóan szerkesztett és külön számozott kötettel) egyszerre volt bemutatkozás is és bizonyos mértékben programadás. Ez a program azonban aligha érthető meg, ha legalább nagy vonásokban föl nem vázoljuk szellemi és társadalmi hátterét, előzményeit és a személyi adottságokat és föltételeket, amelyek megjelenését lehetővé tették.

Az 1930-as évek kezdetét Magyarországon nemcsak a rendkívül súlyos gazdasági helyzet jellemezte, (a világválság hatásai alól akkor az ország semmennyire sem tudta kivonni magát), hanem egy sajátságos szellemi erjedés is. Egy olyan fiatal, új nemzedék jelent meg a szellemi élet porondján, amelynek tagjai ugyan még az egykori Osztrák-Magyar Monarchia polgáraiként jöttek a világra, de a „régijó békevilágról” semmiféle személyes tapasztalatuk nem volt már, azt legfeljebb szüleik, és általában az idősebb generáció nosztalgikus visszaemlékezéseiből ismerték. Mérhetetlenül távolinak is érezték azt a kort, egyszerűen már csak azért is, mert hiszen tudjuk, hogy huszonévesen érzi az ember mindig a legtávolabbinak gyermekkorát. E nemzedék számára már magától értetődő életkeret volt a trianoni Magyarország, erre reflektáltak, ezzel voltak elégedetlenek. Erre az elégedetlenségre minden okuk meg is volt.

Két szembeeszköz vonása volt annak a Magyarországnak. Az egyik a nagyfokú társadalmi igazságtalanság, a nemzeti javak elosztásának szinte elképesztő aránytalansága (milliók, szinte koldus-sorban élő agrár népesség, a főváros körül a nyomortelepek, Királyerdő, Valéria-telep stb.) a másik pedig az általános szellemi elmaradottság. Nyomasztó légköre volt az országnak minden szempontból. Azok a fiatalok, akik megéreztek ezt és mindenáron változtatni szerettek volna rajta, a legkülönfélébb világnézetű alapokról indultak el, a legváltozatosabb társadalmi környezetből jöttek. Bárhonnan is indultak azonban, mindenképpen az említett két felismerésbe ütköztek és a magyar közéletnek ezt a két hiányosságát vették célba.

A sokféle és változatos kezdeményezésnek lényegében három jegecesedési központja volt. A legradikálisabb és legaktívabban politikai célkitűzésű kétség-

kívül az akkoriban teljes illegálisba szorított kommunista párt volt. Hejzete egyben a legveszélyesebb is volt, amit bizonyít, hogy éppen 1932—33-ban lep-lezte le és tartóztatta le a rendőség előbb az Eötvös-kollégiumban Rajk Lászlókat, majd néhány hónappal később a bölcsészeti kar keretében szervezkedő Széll Jenő-féle csoportot. A másik jelentős irányzatot az ún. falukutatók képviselték. Őket elsősorban a mezőgazdasági proletariátus helyzete érdekelte és a maguk területén azután egy évtizeden keresztül folytattak nagyon hasznos fel-táráó és felvilágosító munkát. Bennünket azonban most közvetlenül a harmadik csoport érdekel, azok a fiatal katolikus írók, újságírók és értelmiségiek, akik a maguk világnézetének szemszögéből érezték elviselhetetlennek az igazságtalan szociális helyzetet és hivatalos egyházuk konzervatív, feudális-barokkos, ellen-reformációs közszellemét.

Ortutay Gyula említette a Vigiliában megjelent interjújában a szegedi set-lement-mozgalmat. Nos, volt abban az időben, 30—31—32-ben Budapesten is egy setlement-mozgalom, amit a Katolikus Diákszövetség kezdeményezett. Maga az elnevezés angol, és egy Angliában indított nem politikai jellegű szociális moz-galom átvétele volt. Zászlóbontásáról egy, a Nemzeti Újságban megjelent naivan lelkes beszámoló tanúskodik, amely némi dagállal bizonygatja, hogy „a mun-kásság és az egyetemi ifjúság között nem lehet ellentét”. Rövid életű megmoz-dulásnak bizonyult ez és inkább csak szimptomatikus jellege van. A mozga-lomban résztvevők lelkesen jártak ki a Királyerdőre és a többi nyomortelepre, lényegében azonban inkább csak karitász-munkát végeztek. Ezen azonban alig-ha csodálkozhatunk, hiszen az egyház akkori szellemi állapotát figyelembe véve, másfajta szociális munka alig volt elképzelhető. Ezt mutatta a fő példaképnek számító Carl Sonnenscheinnek, Berlin híres „szociális apostolának” tevékeny-sége is.

Fölmerült azonban egy másik és területileg közelebb eső példa is, a szlo-vákiai Prohászka-körök tevékenysége. Ezek már sokkal konkrétan és tár-sadalmpolitikailag közelítették meg a szociális problémákat, és gyakran közös együttműködést alakítottak ki a Csehszlovákiában legalísan működő kom-munista párt magyar ifjúsági szervezetével, a Sárlos mozgalommal. Nehéz lenne ma már pontosan rekonstruálni, hogy személy szerint kinek a kezdeményezésére, de 1931 telén vagy kora tavaszán Budapesten is alakult egy Prohászka Tár-saság, amely radikális társadalmi reformokat és az egyház lelki megújításának szándékát tűzte zászlajára. Kísérlet volt ez arra, hogy egyetlen szervezet keretében fogják össze az addig elszigetelt és különböző katolikus reformtörekvéseket. Aradi Zsolt, Balla Borisz, Káló Ferenc, a később a nyilasok tragikus áldozatává lett lelkes katona-esperes, Katona Jenő, Széchenyi György és Possonyi László voltak az idővel nevesebbé lett résztvevői az alakuló ülésnek. A mozgalom, sajnos, jórészt a legminimálisabb anyagi lehetőségek híja miatt is (a kellős közepén voltunk még a gazdasági válságnak), mint oly sok minden a magyar glóbuszon: szármalágnak bizonyult. A Társaságból semmi sem lett, egyetlen nyoma az az alakuló ülésről szóló beszámoló, ami a *Korunk Szava* első számában jelent meg. Egyetlen eredménye éppen ennek a *Korunk Szava* című lapnak a megjelenése volt, ami fontos kiinduló pontja a Vigilia történetének is.

A lap, amely eredetileg úgy indult, hogy a Társaság szócsöve lesz, 1931 ta-vaszán jelent meg — eredeti formájában egy kék-szürke borítólappú kis füzet alakjában. Ezután néhány hónap kiesés következett, ami alatt bebizonyosodott, hogy a tervezett Társaságot nem lehet életre kelteni, de a lapengedély birto-kában a kis kezdeményező társaság úgy határozott, hogy magát a lapot tovább-viszik. 1931 szeptemberében jelent meg újra a *Korunk Szava*, most már ne-gyedrétt alakban, hetilapként. Fűrge, friss hangú orgánum volt ez, amely ha-marosan népszerű lett és főleg a fiatalok körében nagy tekintélyre tett szert. Az addig megszokottól teljesen elütő módon szólt hozzá a magyar szellemi és társadalmi élet kérdéseire, cikkíróinak sorában helyet kaptak a falukutatók is, az egyházi és vallásos tárgyú cikkek pedig már elővételezték azt az irány-zatot, amely később a Vigilia első évfolyamaiban meghatározó jelentőségű lett, és amelyet elsősorban a francia katolikus szellem világában akkor jelentkező megújulás, az ún. Renouveau Catholique ihletett. Folytatásokban közölte pél-dául a *Korunk Szava* Paul Claudel híres levelezését Jacques Rivière-rel, amely mai fülünk számára gyakran hat már kissé értelmetlen szócséplésnek, abban az időben azonban a magyar ifjúság körében szinte revelációnak hatott a hit kérdésének ilyen egzisztenciális fölvetése és tárgyalása.

Három éven át jelent meg a Korunk Szava, az eredeti szerkesztőség munkájának eredményeként, Széchenyi György jelentős anyagi támogatásával. Ekkor belső törés következett be, szerencsétlen, mai szemmel alig érthető és magyarázható torzalkodás, ami elsősorban személyi jellegű volt és tiszta szándékú keresztényekről lévén szó, éppen ezért szomorú és sajnálatos. Aradi Zsolt, Balla Borisz és Possonyi László baráti körükkel együtt kiváltak a lap szerkesztőségéből és *Új Kor* címmel új lapot alapítottak. A régi lapengedély birtokosa Széchenyi György, Katona Jenővel tovább szerkesztette a Korunk Szavát, amelynek címét Katona Jenő később *Jelenkorra* változtatta.

Az ellentétek, ismétlem, inkább személyi jellegűek voltak, de, és ezt ma már tárgyilagosan megállapíthatjuk, ott volt a háttérben egy elvi, koncepcionális különbség is. A magyar közéletben ugyanis jelentős fordulat következett be ezekben az években. 1931-ben megbukott a Bethlen kormány és Károlyi Gyula egyéves átmeneti kormányzása után 1932-ben Gömbös Gyula lett a miniszterelnök. Ahhoz, hogy ennek az eseménynek jelentőségét felmérhessük, tudni kell, hogy az 1919-es Tanácsköztársaság ellen voltaképpen két ellenforradalmi szervezkedés folyt. Az egyik, amelyben főleg arisztokrata politikusok vettek részt, Bécsben, míg a másiknak központja Szeged volt, és ez utóbbi volt az ellenforradalomnak szélső jobboldali, fajvédő, mai terminológiával fasisztoid szárnya. Ehhez a szárnyhoz tartozott Horthy Miklós éppúgy, mint Gömbös Gyula. És bár a Tanácsköztársaság bukása után Horthy Miklós vezetésével vonultak be Budapestre az ellenforradalmi csapatok, később úgy alakult a helyzet, hogy a kormányzatot és a hatalom kulcspozícióit a bécsi ellenforradalom képviselői foglalták el, és Horthy kormányzó, akit a felső arisztokrácia kissé le is nézett, elszigetelt helyzetbe került. Gömbös Gyula hatalomra jutása annak az inkább feudális-konzervatív hatalmi rendszernek vetett véget, amelyet a Bethlen kormány képviselt, és amely legalább az uralkodó osztály számára liberális állapotokat igyekezett fenntartani. Gömbösék szóhasználatában ezek a „csákyások” voltak, és az akkoriban elharapózott alpári szóhasználatban ez meg a legenyhébbek közé tartozott. Minthogy ez a fordulat lényegében egybeesett a náciizmus hatalomra jutásával Németországban, nem volt nehéz előre látni a magyar politikai élet fokozódó jobbra tolódását.

A várható események megítélését illetőleg nem is volt lényeges ellentét a Korunk Szava körül csoportosult írók és újságírók körében. De bizonyos elvi különbség kétségek nélkül jelentkezett abban, hogy amíg Katona Jenőék egyértelműen baloldali katolikus program kidolgozását és hirdetését tartották szükségesnek, addig a másik csoport, elsősorban Balla Borisz hatására, a napi politika fölé emelkedő, tiszta és elsősorban spirituális irányzatú katolicizmus hirdetése mellett tört lándzsát. És voltaképpen ebből a törekvésből született meg a *Vigilia*. Az első pillanattól kezdve, amikor egy ilyen folyóirat megindításának a gondolata fölmerült, végig ezen volt a hangsúly, egy olyan magas igényű és színvonalú folyóiratot adni az olvasók kezébe, amely vallásos vonatkozásban és szellemi téren is egyetemes távlatokat nyit meg az ezek után érdeklődő magyar olvasók számára. A napi politikai és társadalmi eseményeket persze így sem lehetett teljesen megkerülni, de a folyóirat, ha ilyenekről szólt, azt igyekezett mindig magasabb, elvi síkon megtenni.

A *Vigilia* első évfolyamai, amikor még csak évenként négy vaskos, tizenkét ív terjedelmű kötetben jelentek meg, nem vezettek még kritikai rovatokat sem, és már ez is kizárta, hogy a lap akárcsak szellemi síkon is egy-egy konkrét napi eseményhez hozzászólhathat volna. Három meghatározó vonása volt az akkori *Vigilia* arculatának, amelyek lényegében programját is meghatározták, és amelyekhez megjelenésének első tíz évében többé-kevésbé végig hű is maradt, még akkor is, amikor havi folyóirattá átalakulva jellege és funkciója megváltozott.

Az első ilyen programatikusság volt, hogy széles teret adott a francia *nouvelle spiritualité*-nek, az új lelkiségnek. Filozófiai, teológiai téren Jacques Maritain, az irodalomban Paul Claudel, Francois Mauriac és Georges Bernanos képviselték többek között ezt az új lelkiséget, míg lelkiéleti vonatkozásban a szemlélődő élet értékeinek újra fölismérése (ekkoriban élte virágkorát a solemnes-i és beuroni bencés rendi reform, amely a rendnek két tartományában visszaállította a régi típusú szemlélődést), az egész keresztény világban népszerűvé vált karmelita és dominikánus ún. misztikus irodalom.

Negyven év távlatából ma már sok tekintetben másképp látjuk ezt az egész irányzatot. Minden szépsége és értéke mellett túlságosan nagy szerepet kapott benne az egyéni megszentelődés, a befelé élés, egyfajta szakrális elzárkózás a „profán” külső világtól, és az evangélium fényénél bizony sok minden megkérdőjelezhető benne, mint ahogy a „kegyelem”-nek abban a kissé mágiikus fölfogásában is, ahogyan az Claudel vagy Mauriac műveiben olykor megjelenik. A maga idejében és a magyar katolikus olvasóközönség számára azonban szenzációs felfedezésnek számított mindez, hiszen a fentebb felsorolt nevekkel és lelki életi irányzatokkal a Vigilia hasábjain találkozott először.

A Vigilia arculatának második meghatározó vonása volt a bátor kitörés a nacionalista elfogultság köréből. Sajátságos szellemi gettóban élt akkoriban a magyar irodalmi élet, főleg a Duna-völgyi népek irodalmát illetően. A revíziós propaganda szinte lehetetlenné tette, hogy közvetlen szomszédaink bármilyen jelentős írójának vagy költőjének akárcsak a nevét is említsék. A Vigiliának mindjárt az első évfolyamában olvashatjuk Mihail Eminescut, Jaroslav Durychot, Ivan Cankart, Paula Preradovicot és még sokakat másokat.

Ezzel rokon a Vigilia arculatának harmadik vonása, amely azután valóban programszerűen kísérte végig: a túllépés a felekezeti és világnézeti korlátokon. Ugyanakkor, amikor a legismertebb és legolvasottabb magyar katolikus folyóirat abban a korban, a Magyar Kultúra, szinte állandóan hemzsegett az ellenreformációs kirohanásoktól, az erősen jobboldali ízű és antiszemita kommentároktól és kritikáktól, a Vigilia ezen a téren az elképzelhető legteljesebb toleranciát képviselte és helyet adott nagyon sok olyan szépírónak, költőnek, akik egyáltalán nem voltak a katolikus világnézet elkötelezettjei.

Ha csak az első három kötet szerzőinek névsorán végigtekintünk, ilyen nevekkel találkozunk, mint: Babits Mihály, Berczeli A. Károly, Boldizsár Iván, Dallos Sándor, Demény János, Ignác Rózsa, Szerb Antal, Ortutay Gyula, hogy csak a legnevesebbeket említsük. A katolikus elkötelezettségű írók, költők, eszéisták sorában pedig az akkor már széles körben ismert nevű Harsányi Lajos, Sík Sándor és Mécs László mellé a Vigilia hasábjain sorakoztak fel Bálint Sándor, Ijjas Antal, Justh Béla, Rónay György, Thurzó Gábor, Toldalagi Pál, Sándor István, Somogyi Antal, Nagy Zoltán.

Említettük, hogy napi eseményekkel főleg ezekben az első évfolyamokban alig foglalkozott a lap, de ha foglalkozott, akkor egyértelműen mindig a humanista és szociális oldalon. Így mindjárt az első kötetben *Stark János* tollából alapos elemzést olvashatunk a „harmadik birodalom történetiszemléletéről”, amely kíméletlen kritikának veti alá a náci propagandisztikus történetírást. „Minden embert, aki tiszteli a szellemet és tudományt — írja a szerző —, le kell sújtson az a látvány, hogy egy monomániává vált politikai világképet a tudomány eszközeivel díszítenek fel.” Több ízben is foglalkozott a Vigilia az ún. turanizmussal, ami a náci faji ideológiának egyfajta elképesztő magyar vadhajtsága volt, de hogy nem volt teljesen veszélytelen, azt mutatja a cikk írójának az a meggyőződése, hogy e „faji” eszmék „eredetét nem nehéz e körök ismert németrajongásában és a világháborús bajtársi élmények nemzetiszocialista aktualizálásában megtalálni”.

A korabeli magyar társadalom alapvető betegségeivel foglalkozik *Vida Imre* az 1936-os karácsonyi számban megjelent „A mai magyar katolikus ifjúság feladatai” című, Szeffű Gyulának ajánlott, fiatalosan vagdalkozó és éppen ezért kiegyensúlyozatlan, de ugyanakkor sok tekintetben telibe találó tanulmányában. A „korszerűtlen magyar szellem” jellemzésére a következő pontokat sorolja fel: „1. az uraskodást; 2. a korszerű szociális érzék hiányát; 3. az osztályöntudat hiányát az alsó és középrétegeknél; 4. a «klikk-atyafiság» megdöbbentő erkölcsi érzéketlenségét; 5. a «bárá-kocsis» nagyképűség és szolgalelkűség ideológiaiáját; 6. a felebaráti gyűlöletet, mint társadalmi életformát; 7. a levirátusi tendenciát; 8. az egész társadalmi fölfogásunknak és megítéléseinknek a növel szemében való hallatlan lovagiatlanságát; 9. az önálló szerves alap nélküli külföld-másolást”. Végigmenve ezeken a pontokon legtöbbjüknek máig érvényes elemzését adta.

Hozzá tartozott a korabeli magyar szellemi valóságra vonatkozó reflexióhoz, hogy ellentétben az akkoriban uralkodó, és az egyéb katolikus sajtóban is lépten-nyomon megnyilvánuló közízléssel, a Vigilia első számaitól kezdve egyértelműen odaállt Bartók Béla és Kodály Zoltán munkássága mellé. Művészeti-eket ugyanúgy a legmagasabb fokon méltányolva, mint zenepedagógiai és nép-

zenegyűjtői tevékenységüket. Amikor a Vigilia egyetlen irodalmi estjét a Ze-neakadémián megrendezte, az est egyetlen zenei szolista Bartók Béla volt. 1936 júniusában pedig a Vigilia a Bárdos Lajos által szerkesztett *Magyar Kó-russal* és a Kerényi György szerkesztette *Énekszóval* együtt könyvsátrat állí-tott fel a könyvnapokra, méghozzá Benedek Marcell jóvoltából —, aki a Könyv-kiadók Egyesületében ennek az ügynek intézője volt — nagyon jó helyen, a Vaci utca elején. Ennek a sáturnak legfőbb nevezetessége, hogy ez volt az egyetlen, amelyben mind a három nap Bartók Béla és Kodály Zoltán is ott ült és autogramokat adott. Nem a Vigilián és nem is a Magyar Kóruson vagy az Énekszón múltott, hogy úgyszólván kizárólag Ranolder intézeti kisiskolások álltek sorba ezekért a kézjegyekért, amelyek ma olyan felbecsülhetetlen értéket jelentenek.

Az 1938-as, negyedik évfolyammal jelentős változás következett be a Vi-gilia további életében. *Balla Borisz* kivált a szerkesztőségéből, a kiadvány pedig szabályos havi folyóirattá alakult át. Balla Borisz az első számban rövid vezércikkben búcsúzott el az olvasóktól. „Mivel a havonként megjelenő Vigilia főszerkesztői tisztsége olyan munkát jelentene, amelyet más irányú hivatalom és elfoglaltságom mellett nehezen tudnék ellátni, arra kértem Possonyi László barátomat, lépjen helyembe” — írta ebben a búcsú cikkben, még egyszer ki-fejezésre juttatva azt az óhaját: „a Vigilia hasábjain ne politizáljunk”. Balla Borisz nyugtalan szellemű és nem mindennapi tehetséggel megáldott ember volt. Amikor első írásaival a 30-as évek legelején föltűnt, széles körben figyelték föl rá és sokan a leendő magyar Mauriacot vélték fölfedezni benne. Valójában azonban csak rendkívül erjesztő, sokak számára izgalmas távlatokat nyitó és másokat megtermékenyítő szellemnek bizonyult, de a tőle várt jelentős irodalmi alkotásokkal adós maradt. Talán az hiányzott belőle, ami a tehetség és öt-lel gazdagság mellett minden igazi művészi alkotásnak előfeltétele, a tartósan leülni tudás és a sokszor rabszolgamunkának érzett gyötrelmes megírás szor-galma és fegyelme. Nyugtalan szelleme minduntalan tovább hajtotta és „más irányú elfoglaltsága és hivatala”, ami az adott esetben külügyi szolgálatot je-lentett, el is távolította az elsődlegesen irodalmi tevékenységtől. A háború után középkori irodalomtörténeti tanszékét vállalt egy amerikai katolikus egyetemen.

Nem sokkal utána az eredeti hármas másik tagja, *Aradi Zsolt* is kivált a Vigilia kötelékéből. Elsősorban újságíró volt, néhány szépirodalmi próbálko-zása is inkább publicisztikus jellegű. Ő sem volt érdektelen alakja ennek a 30-as évek elején megindult fiatal katolikus értelmiségi mozgalomnak. A ma-gyar társadalom és az egyházi élet sok visszasságát látta élesen, az új erővo-nalak között azonban, amelyek a 30-as évtized vége felé nemcsak a hazai, ha-nem az egész európai világ további életét egyre inkább meghatározták, bizony-talanná vált. Lényegében egy olyan „egyházias” felfogással közeledett az ese-ményekhez, amely már akkor is időszerűlten volt, végérvényesen azonban csak a II. vatikáni zsinat tett utána pontot. Nem véletlen, hogy nagy tisztelője volt XII. Pius pápának, könyvet is írt később róla, aki valószínűleg utoljára képvisel-te a pápák sorában azt az évszázadok hagyományaként kialakult álláspontot, hogy az egyház hivatott, mint végső tekintély és fórum, ítéletet mondani az emberiséget foglalkoztató valamennyi fontos kérdésben.

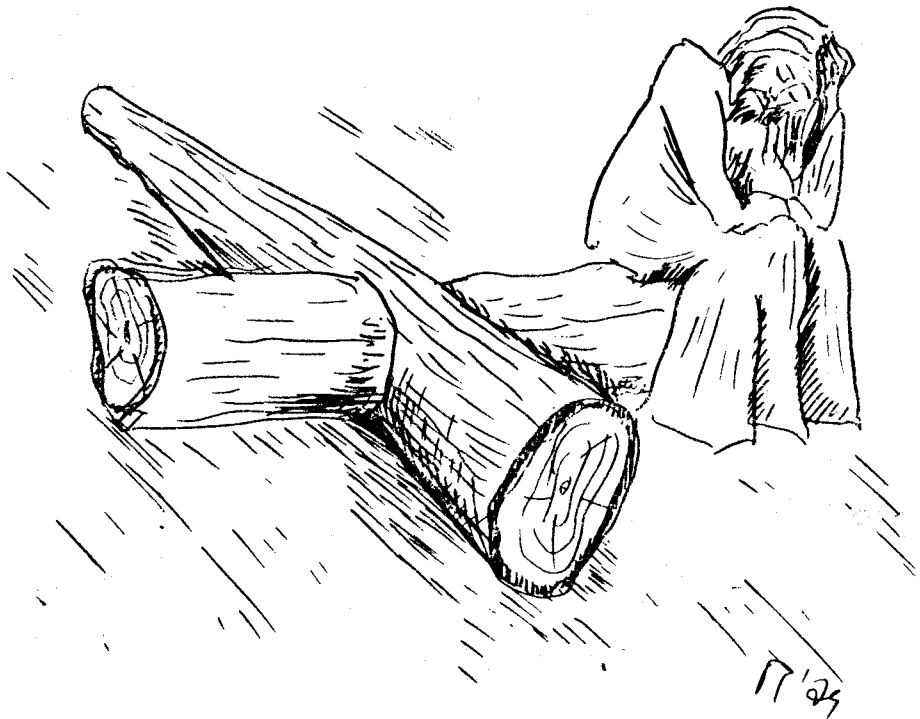
Az 1938 januárjától most már szabályosan folyóiratként megjelenő Vigiliát, a főszerkesztő *Possonyi László* mellett, népes szerkesztőgárda jegyezte nevével, akiknek névsora több ízben is változott. Az idősebbek közül Sík Sándor, Har-sányi Lajos és Mécs László, a fiatalok közül Horváth Béla, Just Béla és Ró-nay György neve szerepelt hosszabb-rövidebb ideig a lapon. A névváltozások általában nem jelentettek irányváltozást, hiszen a munkatársi gárda lényegében azonos maradt, azzal a különbséggel, hogy közben kitört a második világháború (a háborús évek hat évet tettek ki a Vigilia első kilenc évéből) és a folyóirat egyre több olyan író, költő, kritikus, esszéista számára lett olykor egyetlen publikációs lehetőség, akik bár távol álltak a katolicizmustól, de szívesen vállalták az egy gyékényen árulást azokkal a katolikus költőkkel és írókkal, akik hozzájuk hasonlóan elutasították az egész Európát előntő barbárságot.

A Vigilia hat háborus évfolyamát átlapozva, a legmeglepőbb jelenség az, hogy ebben a hat évfolyamban úgyszólván egyetlen szó utalást sem találunk arra, hogy az ország háborúban van. Ha már valami *ellen* nem lehet írni, mindenesetre lehet *nem írni* róla. Bizonyára sokan voltak, és vannak is, akik ezt az álláspontot vitathatónak érzik. És Possonyi Lászlóban, valamint szer-

kesztő társaiban minden bizonynal szintén fölvetődött az ilyen helyzetekben mindig adódó kérdés: szabad-e, helyes-e a megjelenés, ha annyi minden történik, amit nem lehet vállalni és nem szabad szóvá tenni. Alkalmassint mégis helyesen döntöttek, amikor kitartottak a megjelenés mellett mindaddig, amíg az vállalható volt. És ma nyugodtan hivatkozhatnak rá, hogy Horváth Béla néhány indulat-diktálta és valóban szerencsétlen kisiklásától eltekintve, nem jelent meg olyasmi, ebben a hat évfolyamban, amit ma is ne lehetne becsülettel vállalni, még ha sok dologban más is már a véleményünk.

Ami az írógárdát jelenti, képtelenség lenne felsorolni az írókat. Mindenesetre éveken keresztül vezette a folyóirat színházkritikai rovatát Bóka László és ugyanő első jelentős tanulmányát írta a Vigiliába József Attiláról. A könyvkritikai rovat vezetője Rónay György volt, de nagyon sok kritikát írt Makay Gusztáv is, a költők, írók között olyan neveket találunk, mint Pilinszky János, Kéry László, Somlyó György, Takáts Gyula, Szemlér Ferenc, Végh György, Lovass Gyula, Örley István, Sótér István, Tűz Tamás, Vidor Miklós, Ottlik Géza, Jankovich Ferenc, Hegedüs Zoltán, Bárány Tamás, Fodor József, Kolozsvári-Grandpierre Emil, Rába György, Devecseri Gábor, Berda József, Benedek Marcell, de ki tudná mind felsorolni őket.

1944. március 19-én szállták meg a német csapatok Magyarországot. Ekkor érkezett el az a pillanat, amikor a lap további megjelenése erkölcsileg nem lett volna többé igazolható. Az áprilisi szám nyomásra készen a nyomdában volt már ekkor, és még meg is jelent. Ekkor azonban Possonyi László, aki kilenc éven keresztül őrizte hűségesen a virrasztó mécsest, amelyet 1935-ben két másik társával együtt lobbantott fel, úgy határozott, hogy a lap megjelenését beszünteti, vállalva annak kockázatát — amire különben figyelmeztették is —, hogy elhatározását tüntető gesztusként fogják majd fel.

Vitai Péter: A megfáradt Krisztus